

Investeringsverwachtingen industrie 1999 en 2000

André Meurink ¹

Samenvatting

In december 1999 is het meest recente najaarsonderzoek naar de investeringsverwachtingen van industriële ondernemers door het CBS afgesloten. Uit de analyse van de resultaten blijkt dat het investeringsniveau in 1999 naar verwachting 1% lager uitkomt dan in 1998. Vervolgens zullen de investeringen in 2000 toenemen met 5%. Hiermee bereikt de industrie een investeringsbedrag van bijna 18 miljard gulden. Als alle plannen gerealiseerd worden, zou dit betekenen dat in 2000 het recordniveau van 1997 op zijn minst geëvenaard wordt.

Andere uitkomsten van het najaarsonderzoek gaan over motieven voor de investeringen en factoren die van invloed zijn geweest op de hoogte van de investeringsbedragen. Uit de resultaten blijkt dat in 1999 de motieven 'vervanging' en 'uitbreiding' een patroon laten zien dat in een conjunctureel daljaar optreedt. In 2000 tonen deze motieven daarentegen het patroon van een piekjaar. De ondernemers zien vooral in 2000 'de vraag naar hun producten' en 'de technische ontwikkeling' als stimulerende factoren.

Opzet van het onderzoek

De resultaten zijn gebaseerd op een steekproefonderzoek bij ondernemingen in de nijverheid met 10 of meer werknemers. In het onderzoek is gevraagd naar de totale waarde van de materiële vaste activa die in het lopende en komende kalenderjaar in gebruik zullen worden genomen. Zowel aanschaf in eigendom als huur en lease van activa tellen mee als investering. Naast de investeringsbedragen zijn ook de investeringsmotieven en factoren die van invloed zijn op het investeringsgedrag aan de orde gekomen.

Op verzoek van de Europese Commissie wordt dit onderzoek gehouden in alle lidstaten van de Europese Unie. De Commissie draagt bij in de kosten.

De verwachtingen in de industrie

Volgens voorlopige uitkomsten is in 1998 in de industrie geïnvesteerd voor 17,3 miljard gulden. Dit is 2,5% minder dan in 1997 toen de ondernemers voor 17,7 miljard gulden aan productiemiddelen uitgaven. Naar verwachting blijft het investeringsniveau van 1999 vrijwel op het niveau van 1998 gehandhaafd; de ondernemers verwachten een daling van 1%. In 2000 duiden de investeringsplannen van de ondernemers op een stijging van het investeringsbedrag met 5%. Als de plannen in 1999 en 2000 daadwerkelijk worden gerealiseerd zal in 2000 het investeringsrecord van 1997 op zijn minst worden geëvenaard.

De daling van de investeringen in 1999 blijft beperkt tot 1% door de verwachte stijging van de investeringen bij de kleinere bedrijven. Die stijging wordt veroorzaakt door een incidentele grote investering in de chemie. Daarentegen zorgen de grotere bedrijven in de chemie voor een daling. Een tegengesteld beeld treedt op in 2000 wanneer de stijging van 5% vrijwel geheel voor rekening komt van de grotere bedrijven.

Onderscheiden naar branche valt op dat de voedings- en genotmiddelenindustrie en de metaal- en elektrotechnische industrie over de gehele periode 1997-2000 een hoog niveau respectievelijk een groei van de investeringen laten zien. Hier tegenover staan de investeringen in de aardolie-industrie die na het uitzonderlijk hoge niveau in 1997 in de jaren daarna sterk terugvallen. Ook de investeringen van de chemie stagneren in 1999 na de piek in 1998 en zullen in 2000 naar verwachting flink dalen. De groep 'overige industrie' beweegt zich, qua investeringsgedrag, tussen de eerdergenoemde branches in. In 1998 is een hoog investeringsniveau bereikt dat in 1999 en 2000 naar verwachting zal worden gehandhaafd.

Investeringsverwachtingen en conjunctuur

Het CBS peilt ieder jaar in het voorjaar en in het najaar de investeringsverwachtingen bij de ondernemers in de industrie. Een definitieve meting stelt de realisatie van de plannen vast. De ontwikkeling van de conjunctuur vindt haar weerslag in de plannen van de ondernemers om te investeren. Zo leidt een neergaande conjunctuur over het algemeen tot negatieve en een opgaande conjunctuur tot positieve bijstellingen van eerder geuite investeringsplannen. Het is daarom interessant om de investeringsverwachtingen te vergelijken met de ontwikke-

ling van de conjunctuur. In grafiek 1 is te zien dat de ondernemers soms hun investeringsplannen flink kunnen bijstellen. Over het algemeen is de laatste uitgesproken verwachting over een jaar (verwachting oktober lopend jaar) vrij betrouwbaar als indicatie voor de gerealiseerde investeringen. Met grafiek 2 is de relatie duidelijk gemaakt tussen productie en het producentenvertrouwen. De ontwikkeling van de productie geeft in de grafiek de beweging van de conjunctuur weer. Het producentenvertrouwen treedt op als indicator voor de industriële productie.

Tabel 1. Gerealiseerde en te verwachten investeringen in materiële vaste activa in de industrie

	Gerealiseerd						Verwachte mutaties t.o.v. voorafgaand jaar	
	1985	1990	1995	1996	1997	1998 1)	1999	2000
	mIn gld						%	
Delfstoffenwinning	2178	2116	1759	1607	4123	2494	-4	27
Industrie	14138	16722	13867	15321	17746	17302	-1	5
w.v.								
Voedings- en genotmiddelenindustrie	2337	2707	2553	2816	3160	2972	8	22
Aardolie-, steenkoolverwerkende industrie	2109	867	447	487	3568	798	-57	38
Chemische industrie	2515	3772	2525	3201	2994	3734	1	-21
Metaal- en elektrotechnische industrie	4636	5220	4669	4899	4313	5131	3	17
Overige industrie	2542	4157	3673	3918	3711	4667	-3	-1
Nutsbedrijven	2542	2809	5052	7742	4313	3916	28	-16
Bouwnijverheid	1437	1862	1778	2337	2478	2529	-12	-23
Nijverheid	20294	23510	22456	27007	28660	26241	2	12

1) Voorlopige uitkomsten

Tabel 2. Verwachte investeringen in de industrie, naar bedrijfsgrootte

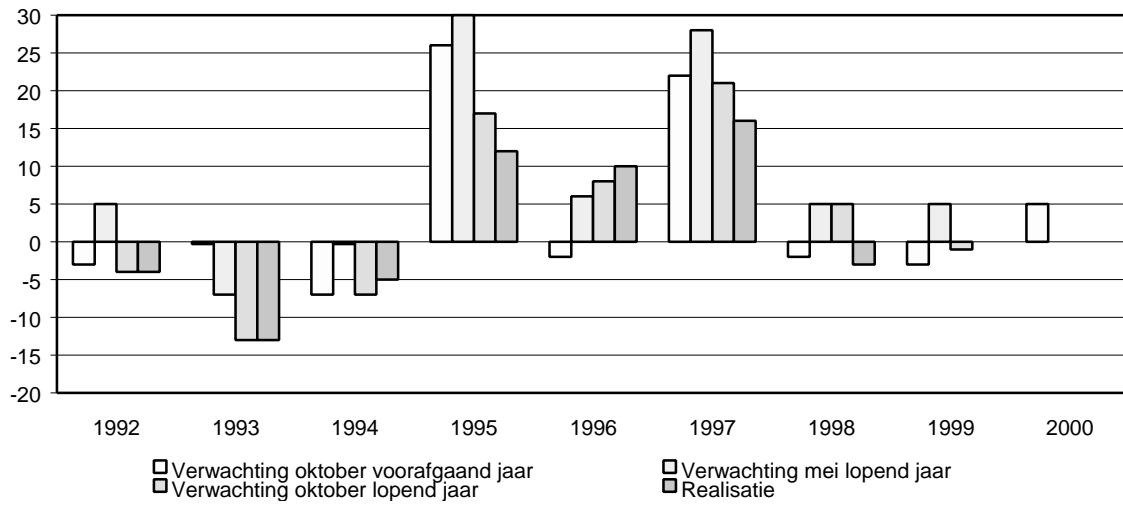
	Bedrijven met				Totaal	
	10-99 werknemers		≥ 100 werknemers		1999	2000
	1999	2000	1999	2000	1999	2000
	% -mutatie t.o.v. voorgaand jaar					
Industrie	12	-23	-6	16	-1	5
w.o.						
Voedings- en genotmiddelenindustrie	-25	19	18	22	8	22
Chemische industrie	x	-74	-32	9	1	-21
Metaal- en elektrotechnische industrie	-18	13	10	18	3	17

Uit vergelijking van de grafieken blijkt dat een toenemend of hoog producentenvertrouwen inderdaad gepaard gaat met een toename van de groei van productie en investeringen. Voor een dalend of laag producentenvertrouwen geldt het omgekeerde. In 1998 lijkt de relatie niet uit te komen. Hoewel in de tweede helft van dit jaar het producentenvertrouwen sterk daalt, heeft dit geen effect op het optimisme van de ondernemers over de investeringen. Zelfs in oktober 1998 rekent men op een investeringsgroei met 5%; uiteindelijk is sprake van een daling met 2,5%. De terugval van de productie in 1998 komt dus wel overeen met de teruggang van het vertrouwen.

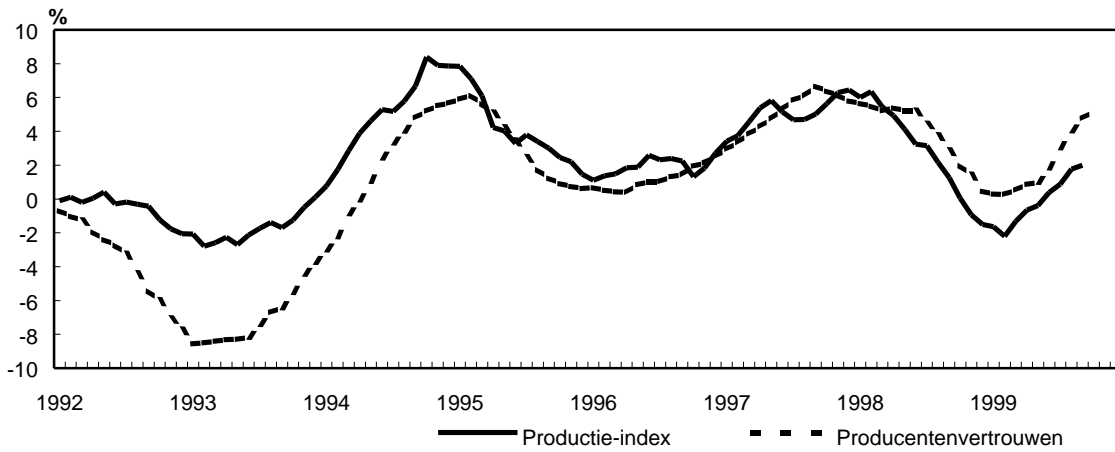
In de loop van 1999 stijgt het producentenvertrouwen (het laagste punt ligt in februari) en ten tijde van de voorjaarsenquête zijn de ondernemers, net als in het najaar van 1998, opnieuw optimistisch maar nu over de investeringen in 1999. Opmerkelijk is de verwachte daling van de investeringen die in de najaarsenquête blijkt. Dit terwijl het producentenvertrouwen in de laatste maanden van 1999 een fors herstel toont en een zeer hoog niveau bereikt. Wellicht kwam dit herstel van het vertrouwen te laat om nog een hoog investeringsniveau in 1999 te bereiken. Wel wordt voor 2000 een groei van de investeringen verwacht.

In grafiek 3 is het bovenstaande bijeen gezet. Met lijnen zijn de productie-index en het producentenvertrouwen aangegeven. De waarden zijn gemiddeld over het vierde en eerste kwartaal (voorjaar) en over het tweede en derde kwartaal (najaar). Dit is gedaan om aan te sluiten bij de staafjes van de investeringen: verwachtingen voorjaar en realisatie (hier gelijkgesteld aan verwachtingen najaar). De grafiek toont in de meeste jaren het causale verband aan tussen producentenvertrouwen en investeringen.

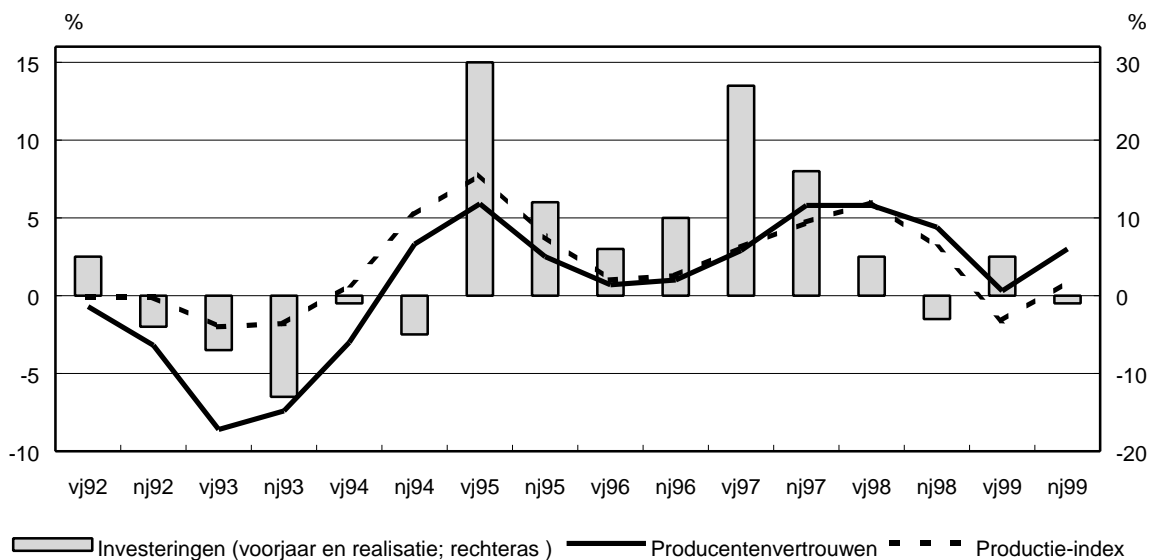
Grafiek 1. Mutaties ten opzichte van voorafgaand jaar van verwachte en gerealiseerde investeringen in de industrie

Grafiek 2. Productie-index / producentenvertrouwen (6-maandsvoortschrijdend)

Grafiek 3. Investeringsverwachtingen, vertrouwen en productie industrie

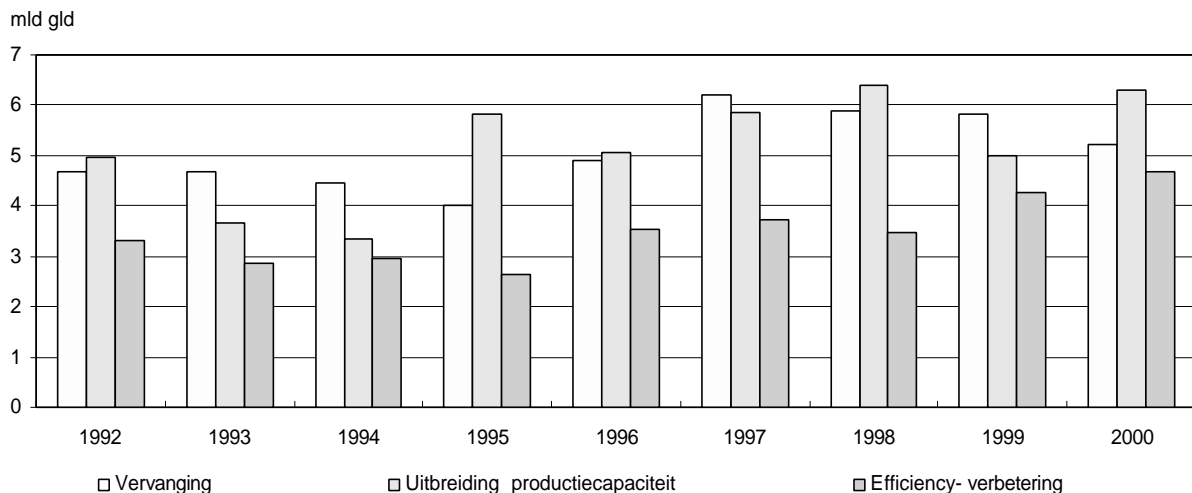

Investeringsmotieven en conjunctuur

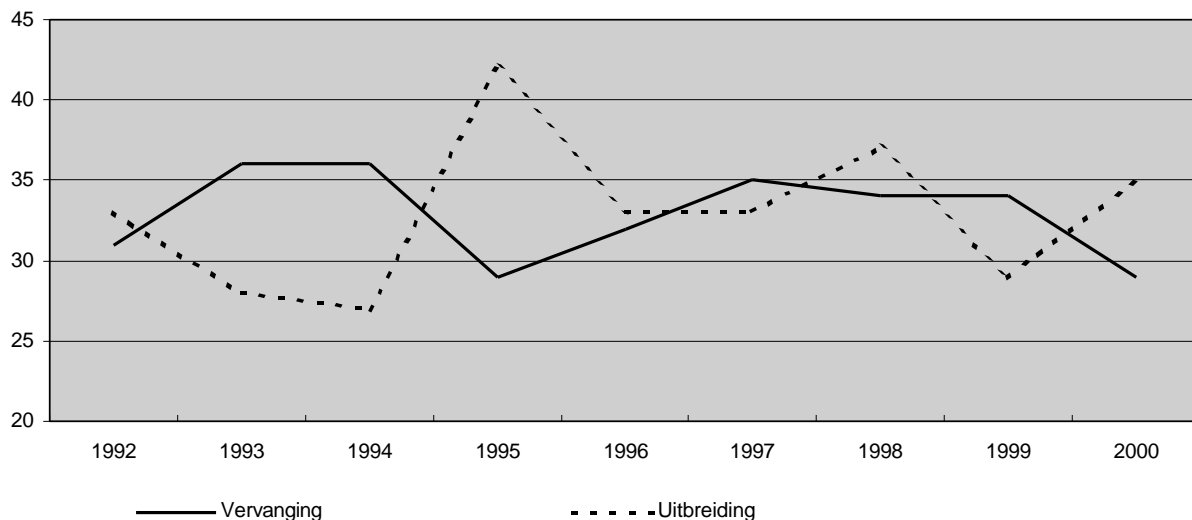
Met het najaarsonderzoek komt ook informatie beschikbaar over de motieven die ondernemers bewegen om te investeren. In tabel 3a. is hiervan een overzicht gemaakt waaruit blijkt dat in de industrie de motieven vervanging en uitbreiding van productiecapaciteit samen 60-70 % van het investeringsbudget opleveren. Met efficiencyverbeteringen is doorgaans 20-25% gemoeid. De motieven milieu en overig nemen samen rond 10% voor hun rekening. Genoemde percentages moeten louter indicatief geïnterpreteerd worden. Het is voor de ondernemers soms moeilijk aan te geven in welke mate bijvoorbeeld de aanschaf van een nieuwe machine de weerslag vormt van een specifiek investeringsmotief. De beantwoording van de vraag naar de investeringsmotieven zal daarom in die gevallen een schatting zijn.

Bekeken over een langere periode is zichtbaar dat investeringsmotieven samenhangen met de stand van de conjunctuur. Vergelijk hiervoor grafiek 4a. met grafiek 2. In de hier beschouwde jaren valt op dat in de periode met een laag producentenvertrouwen (dal in 1993, zie grafiek 2) de ondernemers hun investeringen meer beperken tot vervanging van kapitaalgoederen. Daarentegen is uitbreiding van de productiecapaciteit in de perioden met een hoog of toenemend producentenvertrouwen (1995 en 1996,1998) relatief een belangrijk investeringsmotief. Deze afwisseling in het relatieve belang van de motieven is ook in grafiek 4b. geïllustreerd. Het motievenpatroon dat 1999 laat zien komt overeen met dat van een conjunctureel daljaar. Dit is in tegenstelling met het feit dat in 1999 er geen sprake is van een instorten van de investeringen. Wellicht hebben de ondernemers in 1999 afgewacht hoe het jaar zou verlopen. Het herstel van het producentenvertrouwen, dat zich laat in de tweede helft van 1999 duidelijk manifesteert, heeft kennelijk de bakens verzet. Vergeleken met een jaar eerder toont het derde kwartaal van 1999 dan ook enige stijging van de productie na drie voorgaande kwartalen van krimp of stagnatie. In het vierde kwartaal lijkt de productiegroei zich te versterken. Dit zou kunnen verklaren dat het jaar 2000 een motievenpatroon toont dat hoort bij een conjunctureel piekjaar.

Grafiek 4a. Belangrijkste investeringsmotieven in de industrie

Grafiek 4b. Relatief belang van uitbreiding in totaal investeringen

Tabel 3a. Investeringsmotieven in de industrie

	Alle bedrijven				Bedrijven met 10-99 werknemers		Bedrijven met ≥ 100 werknemers	
	1997	1998	1999	2000	1999	2000	1999	2000
	In % van investeringen							
Motief:								
Vervanging	35	34	34	29	39	38	34	29
Uitbreiding productiecapaciteit met:								
- ongewijzigd productenpakket	20	21	17	19	21	16	17	19
- verbreding productenpakket	13	16	12	16	13	16	12	16
Efficiencyverbetering door:								
- automatisering / mechanisering	17	16	20	20	16	18	20	20
- energie / grondstoffen besparing	4	4	5	6	2	2	6	6
Milieu	7	6	7	7	3	4	7	8
Overige	4	3	4	3	6	5	4	3

Tabel 3b. Investeringsmotieven bij enkele industriële branches

		Vervanging	Uitbreiding productiecapaciteit met:		Efficiencyverbetering door:		Milieu	Overig
			- ongewijzigd productenpakket	- verbreding productenpakket	- automatisering/ mechanisering	- energie/ grondstoffen-Besparing		
		In % van investeringen						
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1999	32	14	15	20	7	5	6
	2000	28	18	20	19	7	4	5
Chemische industrie	1999	31	24	9	14	8	12	2
	2000	21	22	16	21	7	10	3
Metaal- en elektrotechnische industrie	1999	30	13	15	28	4	7	4
	2000	26	22	18	21	5	7	2

Motieven naar branche en bedrijfsgrootte

Tabel 3a. geeft aan dat de kleinere bedrijven dan de grotere bij het investeren gericht zijn op vervanging. De grotere bedrijven richten zich in het algemeen iets meer op uitbreiding en efficiencyverbetering. Uit verdere analyse blijkt dat dit patroon zich in alle branches voordoet.

Bepalende factoren voor de investeringen

Naast de vraag naar motieven voor hun investeringen is aan de ondernemers in de industrie ook gevraagd om aan te geven in hoeverre bepaalde factoren hun investeringsgedrag hebben beïnvloed. In tabel 4 op pagina 10 zijn de resultaten van deze vraag opgenomen evenals die uit de enquêtes in voorgaande jaren. Duidelijk wordt dat door de jaren heen de vraag naar het product en technische factoren stimulerend zijn.

De mate waarin de factoren stimulerend zijn, varieert echter naar gelang de stand van de conjunctuur. Bij de factor vraag naar het product is goed zichtbaar dat ten tijde van laagconjunctuur (1992/1993) de ondernemers door de geringe vraag minder tot investeren worden aangezet. Ook financiële factoren worden dan vaker als beperkend ervaren dan in andere jaren. Het omgekeerde treedt op in perioden met hoogconjunctuur. Voorbeelden zijn 1995 en 1999 met een stimulerende invloed vanuit de financiële factoren.

Technische factoren houden verband met de technologische ontwikkeling, bijvoorbeeld het beschikbaar komen van verbeterde machines, en de beschikbaarheid van arbeidskrachten die met de nieuwe technologie om kunnen gaan. Ook overheidsvoorschriften, bijvoorbeeld op het gebied van het milieu, vallen onder deze categorie van factoren. Het ligt minder voor de hand om het effect van deze technische factoren te koppelen aan de stand van de conjunctuur.

Over het algemeen menen de ondernemers bij de kleinere bedrijven minder te worden beïnvloed bij hun investeringen door de hier genoemde factoren dan hun collega's bij de grotere bedrijven.

Tabel 4. Invloeden op de investeringen in de industrie 1992-2000

Jaar	Vraag naar product					Financiële factoren					Technische factoren					Andere factoren				
	++	+	=	-	--	++	+	=	-	--	++	+	=	-	--	++	+	=	-	--
Gewogen % bedrijven																				
1992	42	21	13	13	12	11	15	24	18	33	36	30	18	4	12	3	4	87	5	1
1993	33	28	16	11	13	12	11	14	29	34	35	32	20	8	5	2	3	84	9	2
1994	41	29	17	7	7	15	10	27	21	28	33	29	21	9	7	3	2	87	6	2
1995	53	25	10	8	4	21	11	29	24	15	38	33	16	8	5	1	3	89	5	2
1996	43	27	20	4	5	18	12	26	26	18	35	29	20	9	7	3	2	85	8	2
1997	51	25	17	4	3	20	13	31	24	13	39	33	16	8	4	2	4	77	6	11
1998	49	26	16	5	4	18	18	27	24	14	36	32	17	8	6	3	7	83	6	1
1999	48	28	14	5	5	25	14	26	24	11	32	36	16	9	7	7	7	77	5	4
2000	55	21	14	5	5	21	18	25	24	12	38	30	15	9	8	6	9	76	5	4
Gewogen % bedrijven met 10-99 werknemers																				
1999	41	14	36	4	5	16	12	47	11	14	32	16	37	6	10	3	7	84	4	3
2000	41	14	36	3	5	16	12	46	12	15	30	17	38	6	9	3	7	85	4	2
Gewogen % bedrijven met 100 en meer werknemers																				
1999	48	29	13	5	5	26	14	24	25	11	33	37	14	9	7	7	8	76	5	4
2000	56	22	12	5	4	21	18	24	25	12	38	31	14	9	8	6	9	75	5	5

Betekenis van symbolen: ++ : sterk stimulerend; + : zwak stimulerend; = : geen invloed; - : zwak beperkend; -- : sterk beperkend

¹ De auteur is werkzaam bij de sector Conjunctuur en Technologie van het Centraal Bureau voor de Statistiek.